

A mexikói cristero háború magyar visszhangja

Bodó Katalin¹

Abstract The Hungarian Reflection of the Mexican Cristero Rebellion.

At the end of the 1920s Mexico was embroiled in a religious conflict, the so-called Cristero rebellion, which was a religious social uprising between 1926 and 1929 against the anticatholic and anticlerical government of Plutarco Elías Calles. There was a considerable international response to the religious persecution in Mexico. In this present essay I intend to show the Hungarian reflection of the Cristero war through analyzing diplomatic reports of Hungarian delegates, news from the Hungarian News Agency (MTI) and also focus on the publications of the Hungarian press with regard to the Mexican conflict between church and state.

Keywords Mexican religious conflict cristero, Hungarian reflection

Bevezetés

Egy történelmi esemény súlyát és fontosságát mi sem jelezhetné jobban, mint a szóban forgó esemény nemzetközi visszhangja. Mexikóban forradalmi változások mentek végbe 1910 óta, melynek gyümölcse az 1917-es haladó alkotmány. 1926 és 1929 között olyan, az egyház és az állam kapcsolatát a gyakorlatban is gyökeresen érintő változások történtek, melyek az 1917-es alkotmányban már megfogalmazódtak. Erről a nemzetközi sajtó rendszeresen hírt adott, ahogy Magyarország is sajtó- és követjelentésekkel reagált. A két ország közötti földrajzi távolság sem akadályozta meg a hírek terjedését és Magyarország érdeklődéssel fordult e távoli, egzotikus ország felé.

Az úgy nevezett „cristero” háború² nemzetközi visszhangjáról a közelmúltban jelent meg átfogó tanulmánykötet. *Las naciones frente al conflicto religioso en México*³ címmel Jean Meyer számos ország – többek között Anglia, Argentína, Belgium, Brazília, Chile, Franciaország, Írország, Kanada, Kolumbia, Lengyelország, Németország, Olaszország

1 Szegedi Tudományegyetem, Hispanisztika Tanszék
Email: bodokati@freemail.hu

2 A *cristero* szó „Krisztus katonái”-t jelentette. A mexikói kormány antiklerikális politikája ellen felkelőket neveztek így. Az 1926–1929 közötti felkelés több tízezres nagyságú áldozattal járt, s nagy nemzetközi visszhangot keltett.

3 Jean Meyer 2010. *Las naciones frente al conflicto religioso en México*, México, D.F.: Tiempo de Memoria.

és Spanyolország – reakcióját feltáró kutatók cikkeit szedte egy csokorba ebben a tanulmánykötetben. Magyarországot is említi a kötet, sőt a könyv ismertetőjében is a vizsgált országok közé sorolja, azonban mindössze egy bekezdést szentel az események magyar visszhangjának.

Magyarországon először Horváth Gyula figyelt fel a mexikói történelem máig kevésbé ismert hároméves epizódjára, mely cristero háború néven íródott be a mexikói nemzetudatba. Horváth Gyula elsősorban a mexikói forradalom és a cristero háború közötti összefüggéseket elemzi a felkelés és a földkérdés relációjában.⁴ Emellett górcső alá vonja a cristero felkelés és a mexikói populizmus konszolidációjának összefüggését.⁵

A témába vágó szórványos magyar szakirodalom másik szerzője Sente-Varga Mónika írt egy tanulmányt *A Cristero-felkelés magyar tükrében*⁶ címmel, melyben a felkelésről szóló sajtójelentéseket – elsősorban a *Szív*, a *Katholikus Szemle* illetve, a *Tolnai Világlapja*, az *Új Nemzedék* és a *Pesti Hírlap* egyes cikkei alapján vizsgálta, valamint a felkeléssel kapcsolatban megjelent könyveket mutatta be. Tanulmányában részletesen elemezte a korabeli magyar politikai állapotokat és ezek tükrében válik értelmezhetővé a cristero-háború Magyarországon mutatkozó jelentősége.

Jelen tanulmányban elsődleges célunk, hogy a magyarországi egyházi levéltárak anyagai mellett a Magyar Országos Levéltárban kutatott elsődleges forrásokat – melyek tartalmazzák a Magyar Távirati Iroda jelentéseit Mexikóról, illetve a Magyar Királyi Főkonzulátus jelentéseit – elemezzük és folytassuk azt a munkát, amelyet Horváth Gyula és Sente-Varga Mónika ebben a témában megkezdett.

Az állam és az egyház közötti konfliktus kibontakozása a Magyar Távirati Iroda jelentései alapján

A Magyar Távirati Iroda folyamatosan beszámolt az állam és az egyház elmérgesedő viszonyáról Mexikóban. 1926 júliusától, vagyis a Calles törvény⁷ érvénybe lépésétől kezdve szinte napi szinten érkezett jelentés (Mexikóvárosból, Washingtonból, New Yorkból, Rómából, Londonból és más nagyvárosokból). A jelentések többnyire az egyház és az állam kapcsolatára, a gazdasági bojkottra, a püspöki kar nyilatkozataira fókuszálnak, tehát elsősorban passzív ellenállásról adnak számot. A három évet felölelő időszakban egyetlen hír sem számol be számottevő fegyveres harcra, felkelésekről, csupán egyszer említi néhány ember halálát.

Az MTI jelentéseiben erőteljesen kidomborítja az USA és Mexikó kapcsolatát, amely az Amerikai Egyesült Államok részéről kezdetben még Mexikó-barát. Ám a kőolajforrások kérdése miatt egyre távolodó, majd kifejezetten ellenséges viszonyra alakul a két ország kapcsolata az MTI jelentéseinek tükrében. A jelentéseket olvasva az embernek az a benyomása támad, mintha nem is a cristero háború időszakáról lenne szó, hanem csupán a két ország kapcsolatrendszerének egy szakaszáról tudnánk meg

4 Horváth Gyula 1989. La revolución mexicana y la guerra cristera, in Anderle Ádám (szerk.): *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana (1492–1945)* Tomo IV, Szeged: JATE Kiadó, 77–86.

5 Horváth Gyula 2005. El cristero y la consolidación del populismo en México, in Gyula Horváth – Sára H. Szabó (szerk.): *Capítulos de la Historia de México. (De Maximiliano al populismo)*. Kaposvár: Editorial David, 120.

6 Sente-Varga Mónika 2002. El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría, in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispánica*, Tomus VII, Szeged, 119–135.

7 Plutarco Elías Calles (1877–1945): politikus, tanár, katonai vezető. 1924–1928-ig Mexikó elnöke. A Calles törvény értelmében a kormány a gyakorlatban is alkalmazta az 1917-es alkotmány antiklerikális cikkelyeit.

többet. Ez annak is betudható, hogy a jelentések az MTI-hez elsősorban New Yorkból és Washingtonból futottak be.

Már 1926. július 24-én olyan híradások láttak napvilágot miszerint Calles megtiltotta a felekezeti oktatást és emellett több egyházellenes rendeletet bocsátott ki. A mexikói érseket és az egyik püspököt letartóztatták olyan vádakkal, mely szerint a mexikói katolikusokat arra ösztönözték, hogy gazdasági nyomást gyakoroljanak a kormányra az augusztus 1-én hatályba lépett egyházi törvények megváltoztatására.⁸ A mexikói kormány nyilatkozatai szerint a mexikói forradalmi veszélyről szóló hírek alaptalannak minősíthetők: „*eltekintve a politikai reakcionáriusoknak a katholicizmus álarca alatt előidézett incidenseitől, a helyzet normális.*”⁹

Plutarco Elías Calles kormánya az egyház és az állam közötti konfliktusban a munkás szakszervezetek és az agrárszektor támogatását élvezhette. „*A munkások egyesülete azt ajánlja tagjainak, hogy Calles elnököt támogassák egyházellenes programjának keresztülvitelében és a bojkottmozgalmat küzdjék le.*”¹⁰ A mexikói kormány igyekezett megerősíteni társadalmi bázisát és minél inkább maga mellé állítani főleg a munkás szakszervezetet és a mezőgazdasági dolgozókat. „*Calles elnök a szakszervezeti vezetők küldöttségéhez intézett beszédében kijelentette, hogy a kormányt teljesen leköti a fontos nemzeti feladatok megoldása, mint amilyenek a költségvetés összeállítása, a nyilvános oktatás kiszélesítése, s az ország ipari és mezőgazdasági erejének kifejlesztése.*”¹¹ Mexikó elnöke éles hangon bírálta a katolikus klérust kiemelve, hogy „*a katolikus papság a maga gyűlésében merényletet követett el a kormány ellen, amennyiben a reakciós sajtóban közzé tette, hogy nem ismeri el a köztársaság új alkotmányát s a híveknek megparancsolta, hogy ne engedelmeskedjenek az alkotmánynak, hanem szálljanak síkra ellene. A papság kijelentette, hogy az alkotmány vallási tételei Mexikóra szégyenletesek és gyalázatosak, hogy tehát nem kell tiszteletben tartani.*”¹²

Nem csak Calles látta úgy, hogy a mexikói egyházi vezetőket illeti a felelősség az egyház és az állam közti feszültségben. Álvaro Obregon,¹³ volt mexikói elnök – Calles elődje – egy általa aláírt kiáltványban kijelenti, hogy „*teljesen egyetért a Calles elnök által követett politikával. A bonyodalmat az egyházi méltóságok provokálták és a viszály önmagától elsimul ha ezek az egyházi méltóságok hajlandók lesznek a törvényeknek engedelmeskedni.*”¹⁴

Amikor a Calles kormány 1926-ban a gyakorlatban is alkalmazta az 1917-es alkotmány egyházellenes passzusait – a törvény értelmében betiltották a nyilvános, vallásos jellegű megmozdulásokat, száműzték az idegen papságot, bezárták az összes papi és szerzetesi kézben lévő iskolát, a papság létszámát korlátozták, megtörtént az egyházi vagyonok elkobzása, hogy csak néhányat említsünk a kormány által eszközölt antiklerikális intézkedések közül – a katolikus egyház „*egyházi sztrájkkal*” válaszolt, felügesztve az istentiszteletek bemutatását.¹⁵ Mexikóvárosból érkezett lapjelentések

8 MTI hírchívum 1920–1945, London, 1926. július 24. elérhető: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> 2015. július 20.

9 MTI New York, 1926. július 26.

10 MTI Mexikó, 1926. július 29.

11 MTI Mexikó, 1926. július 30.

12 MTI Mexikó, 1926. július 30.

13 Álvaro Obregon (1880–1928): politikus, Mexikó elnöke 1920–1924-ig. 1928-ban merénylet áldozata lett.

14 MTI New York, 1926. augusztus 3.

15 Horváth Gyula 2012. A „klasszikus” politikai populizmus Latin-Amerikában argentin, brazil és mexikói példák alapján, in: Act Sci Soc 36:11–21.

szerint az új törvény életbelépésével komoly összeütközésekre került sor: „A város öt különböző helyén volt csendháborítás. A halottak számát hatra, a súlyosan sebesülteket harmincnegyolcra becsülik. Több száz embert letartóztattak.... Az asszonyok mindenütt kimagasló szerepet vittek a csatározásokban. A jómódú családoknak mintegy negyven fiatal nő tagját letartóztatták. Azzal vádolják őket, hogy propagandát űztek a kormány politikája ellen.”¹⁶ A Reuter-iroda Mexikóvárosból érkező jelentése szerint a népnek az új egyháztörvényekkel szemben tanúsított ellenállása nem okoz szembe tűnő zavart Mexikóvárosban.¹⁷ A valóságban azonban nem csupán pár száz ember zavargásáról beszélhetnünk. Egyes becslések szerint a felkelő cristerók száma 1929-re elérte az ötvenezret.¹⁸ Ebből is látszik, hogy éles a kontraszt a lapok híradásai, illetve a rendelkezésünkre álló alap kutatások adatai között.

A cristero felkelés jelentőségét mutatja az élénk nemzetközi visszhang, mely abban az időben jelen volt a korabeli világsajtóban. A mexikói események híre felrázta a világ katolikus közvéleményét. Az Associated Press közölte a mexikói püspökség nyilatkozatát, mely a következőket mondja: „A latin Amerika különböző diplomatái és a különböző magas kormánykörök felajánlották jóakarató közvetítésüket. A pillanatnyi egyházi viszály szükségtelen harc. A viszály minden további nélkül abban a pillanatban megszűnik, míhelyt a kormány a népnek vallási kérdésekben és más az alkotmányban biztosított jogok tekintetében szabadságot ad. Gazdasági szempontból a harc káros, mert valószínű, hogy a katolikus oldalról tervezett bojkott eredménnyel fog járni. A nyilatkozat követeli továbbá, hogy a fegyverszünet tartama alatt szüntessék be a vallási kérdések terén hozott kormányrendeletek keresztülvitelét és a «keresztényellenes üldözést.»”¹⁹

Az MTI jelentéseiből az is kiténik, hogy az egyház a kormányt okolja az egyház és az állam közti feszültségekért, ugyanakkor nem mulasztja el kijelenteni, hogy az egyházat nem lehet hibáztatni a kialakult helyzetért. „A katolikus püspöki kar az amerikai néphez nyilatkozatot tesz közzé, amelyben tagadja, hogy a mexikói helyzetért bármily felelősség terheli a katolikus köröket.”²⁰ A Vatikán is nyilatkozik a mexikói ügy kapcsán. „Az Osservatore Romano közli a pápai államtitkárság kommunikéjét, amely óvatosságot ajánl a mexikói püspöki kar és Calles elnök közti tárgyalásokról szóló hírekkel szemben. A mexikói püspöki karnak semmilyenféle közleménye sem jutott a szentszékhez, másrésztől viszont a Vatikán semmiféle újabb rendelkezéseket nem tett.”²¹ A Szentszék próbálja azt a látszatot keltetni, hogy nélküle nincs tárgyalás, illetve nem vállalja a felelősséget a mexikói egyházi vezetők nyilatkozataiért, tetteiért.

Az MTI csak 1927 januárjában tesz először jelentést fegyveres felkelésről Coahuila államban és ekkor jön a jelentés arról, hogy „a mezőgazdák úgy határoztak, hogy támogatják a Calles-kormányt. A mezőgazdák pártvezetősége utasította valamennyi vidéki szervezetét, hogy támogassa a szövetséges csapatokat a felkelők üldözésében.”²² Itt az MTI már felkelésről beszél, arról tudósít, hogy a szövetséges csapatoknak támogatásra volt szüksége így egyértelműsíthető, hogy nem kisebb lázongásokról lehetett szó.

16 MTI London 1926. augusztus 2.; Női szervezetek is működtek a cristero seregek háttérben, az úgy nevezett *Brigadas Femeninas de Santa Juana de Arco*.

17 MTI London 1926. augusztus 2.

18 Jean Meyer 1976. *The Cristero Rebellion: Mexican People Between Church and State. 1926–1929*. Cambridge: Cambridge University Press, 76.

19 MTI Mexikó, 1926. augusztus 2.

20 MTI New York, 1926. augusztus 11.

21 MTI Róma, 1926. augusztus 24.

22 MTI Mexikó, 1927. január 12.

1927-re már egyértelmű szembenállás rajzolódik ki a mexikói-amerikai viszonyban. Érdekes megfigyelni, hogy amint 1927. januárjától kezd az USA-mexikói viszony kiéleződni a kőolajforrások tárgyában, úgy kapjuk egyre gyakrabban a híreket fegyveres felkelésekről is. Korábban nem hallani ezekről az üldözésekről, felkelésekről az MTI jelentéseiben. Amint a két ország kapcsolata feszültté válik, szállingóznak a hírek a fegyveres konfliktusról, igaz messze nem olyan dimenziókat sugallva, mint a katolikus lapok.

Az Egyesült Államok a mexikói vallásüldözés és egyházi konfliktus kapcsán hivatalosan végig megfigyelő álláspontot vett fel, erre utalnak Coolidge amerikai elnök szavai is: „az Északamerikai Egyesült-Államokat a mexikói konfliktus csak saját polgáraik védelme szempontjából érdekli. A mexikói kormánynak, vagy bármely más kormánynak az illető ország polgáraival szemben elfoglalt álláspontja az ország belső ügye.”²³ Ezt a semlegességet azonban 1929-re aktív részvétel váltotta fel a mexikói vallásüldözés rendezésének kérdésében.

Az állam és az egyház közötti konfliktus elcsendesítésében, elrendezésében jelentős közvetítő szerepe volt az USA nagykövetének, Dwight Whitney Morrow-nak. A konfliktus végére hivatalosan pontot tevő megállapodás, az úgy nevezett „arreglos” értelmében az antiklerikális törvényeket nem alkalmazták, igaz nem is törölték el, cserébe a főpapság a felkelőket fegyverletételre szólította fel, s így életbe lépett az úgy nevezett „modus vivendi”.²⁴ Az 1929-es esztendőhöz köthető viszonylagos békével azonban nem rendeződött az állam és az egyház viszonya Mexikóban. Az 1930-as évek végén a cristero háború második hullámaként, a második cristeróként is emlegetett felkelések sorozata zajlott, amely már nem közelítette meg a 20-as évek háborúját sem volumenében, sem jelentőségében.

Diplomáciai tükrök: magyar követ- és sajtójelentések a mexikói helyzetről

A cristero felkelés magyarországi visszhangjának vizsgálata azért is kiemelkedő fontosságú, mivel az 1920-as évek végén a mexikói kormány megbízott követén keresztül felvette a kapcsolatot Magyarországgal és gazdasági közeledési szándékának adott hangot. A következő bekezdésekben a követ szemszögéből kapunk képet Mexikóról és a mexikói-magyar kapcsolatokról.

Carlos Puig Casuranc Mexikó római és budapesti követe nyilatkozik a *Pesti Napló*-nak.²⁵ Az interjú bevezető része nem kapcsolódik szervesen témánkhoz, viszont érdemes röviden idézni, mivel bemutatja Magyarország és Mexikó gazdasági kapcsolatának alapjait, valamint a Calles kormány reményeit e kapcsolatok erősödését illetően: Mexikó köztársaságának első budapesti követe az interjúban beszél „az eddigi mexikói-magyar kapcsolatokról, a magyar kivándorlókról és a Mexikóba irányuló magyar kivitelről, amely főleg gyógy- és vegyszerek, borok, porcelán, gazdasági gépek és villany lámpák exportálását ölelte fel.” Feladatának tekinti, hogy a mexikói-magyar kereskedelmi kapcsolatokat erősítse és Mexikót és Magyarországot a közvetítő országok kikapcsolásával egymással közvetlen gazdasági viszonyba hozza. A követ elmondja, hogy „Mexikó első-

23 MTI New York, 1926. augusztus 7.,

24 Alicia Olivera Sedano 1966. *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a 1929. Sus antecedentes y consecuencias*, México: Instituto Nacional de Antropología e Historia, 236.

25 MOL K 106, 72. csomó, 1925–1937-33/2 „Dr Carlos Puig Casuranc Mexikó római és budapesti követe nyilatkozik a vallási küzdelmekről, a bolsevizmusról és a Népszövetségről” In: *Pesti Napló* 1927. június 28. Az alábbiakban ezt a cikket ismertetném, az idézetek innen valók.

szorban petróleumot, nyers textilanyagot, fémeket és ezüstöt exportálhat Magyarországra” és kiemelten hangsúlyozza, hogy „a magyar gazdasági gépgyártás erőteljes riválisa lehet Mexikóban az Egyesült Államok iparának.”

Ezt követően tér át a követ az aktuális mexikói helyzet elemzésére, s a következő szavakkal jellemzi országát és annak kormányát: „Mexikói kormány Porfirio Díaz uralma óta nem volt olyan erős, mint a mai kormány. Mexikóban béke van. Ezt a békét egyes kisebb elégedetlenkedő csoportok sem tudják megbontani. A forrongás nem is ezrek, hanem százak lázongása volt, különösen Jarisco és Somorca [Jalisco és Sonora – B. K.] tartományban. A kormány ezt a forrongást leverte és ura a helyzetnek.” A mexikói kormány megítélése szerint a felkelések nem számottevőek és teljesen más megvilágításban interpretálja az eseményeket, mint a korabeli elsősorban katolikus lapok híradásai.

A követ szerint „vallásos mozgalomról vagy vallásüldözéstről nem is volt szó. A klerikalizmust nem lehet összetéveszteni a vallással. Az egész kavarodás gazdasági problémák körül keletkezett. Az 1857-ben elfogadott mexikói alkotmány nem ismeri el a vallásfelekezeteket és egyházakat jogi személyeknek és kimondja, hogy ezek ingatlan vagyonnal nem rendelkezhetnek. Múlt évben került volna sor a kétszeresen megerősített alkotmány végrehajtására, azonban egyes javarészt Mexikótól lelkükben idegen főpapok és papok elégedetlenséget szítottak.” A felkelésekért egyértelműen a mexikói katolikus főpapokat, püspököket teszi felelőssé. Hangsúlyozza, hogy ez az elégedetlenség nem ölthetett nagyobb méretet, mert Mexikó nyugalomra és békére vágyik. Optimistán tekint a jövőre és egészen biztos benne, hogy ezek a problémák rövid időn belül megoldódnak.

A követ kitarat emellett a meggyőződése mellett, miszerint „a mexikói kormány sem vallásellenes, sem katolikusellenes. Mihelyt a leltárakat felvettük, kinyitottuk a templomok kapuit. Igaz, hogy a papok nem teljesítik hivatásukat még, de ez nem a mi hibánk és nem is az egyoldalúan informált Vatikáné, melynek édes kevése köze van ahhoz, ami Mexikóban történik.” Vagyis a Vatikánt nem hibáztatja a helyzet kialakulásáért, a követ szavaiból az tűnik ki, hogy az általa képviselt kormány nem magát a vallást vagy a katolikus egyházat támadja, illetve a vallási kérdést a Szentszéktől független mexikói belügyként kezeli. A követ óvatosan nyilatkozik Rómával illetve a Vatikánnal kapcsolatban, hiszen római követ is és nem felejt el megemlíteni, hogy Mexikó és Olaszország viszonyát szívélyesnek és barátinak értékeli.

Arra a kérdésre, hogy mi Calles elnök kormányzatának tulajdonképpeni iránya, a követ a következő választ adta: „A mexikói kormány a nemzeti szellem újraébredését jelenti... Nacionalisták vagyunk és tiltakozunk, s a legerélyesebben visszautasítjuk a bolsevizmus vádját.” Majd így folytatja: „Én magam is nacionalistának és katolikusnak vallom magam.”²⁶ Ezzel a kijelentéssel összeköti és részévé is teszi a vallási identitást a mexikói nemzettudatnak.

A *Pesti Napló* beszámol arról is, hogy a mexikói követ a kormányzót (Horthy Miklóst – B. K.) is meglátogatta és Bethlen István miniszterelnökkel is találkozott magyarországi tartózkodása során.²⁷ Ezek a találkozók is – akárcsak a Vatikánnal kapcsolatos rendkívül óvatos nyilatkozat – jól mutatják a Calles-kormány konszolidációra törekvő szándékát, valamint támogatók keresését a kialakult ellenséges nemzetközi légkörben, megelőzve egy esetleges külpolitikai elszigetelődést. Ez a szándék viszont ellentétben áll a fenti interjúban elhangzottakkal, mivel a követ igyekszik jelentéktelennek, a sajtó által eltúlzottnak interpretálni a mexikói belpolitikai problémákat.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

A fent említett újság eme cikkére válaszul közöltek a *Nemzeti Újság* hasábjain egy olvasói levelet, mely erélyesen és felháborodott hangnemben reflektál a *Pesti Napló*ban megjelent mexikói követtel folytatott interjú írásos változatára. Elsősorban a mexikói vallási helyzetről szóló állításokat, az országban kialakult vallás- és egyházüldözés tagadását sérelmezi a levélíró.²⁸ E két szöges ellentétben álló nézőpont igen jellemző a korabeli sajtóra. Az egyik oldalon a konfliktus majdhogynem teljes tagadásával, másik részről annak túldimenzionálásával találkozhatunk.

A *Pesti Napló*ban megjelent híradások nem csak a *Nemzeti Újság* olvasóit háborították fel és készítették arra, hogy tollat ragadjanak, hanem prominens magyar egyházi személyeket is. 1927. június 28-án jelent meg az ominózus interjú a mexikói követtel, ugyanezen a napon kelt levélben Zichy Gyula, kalocsai érsek Gróf Apponyi Albertnek a következő sorokat írta:

*„Nagy megdöbbenéssel olvastam a Nemzeti Újság mai számában, hogy egy mexikói megbízott kormányának felhatalmazásából Budapesten legközelebb meghívott vendégek előtt előadást fog tartani Mexikónak Magyarországgal kívánatos kapcsolatai tárgyában. A meghívókat állítólag a Magyar Külügyi Társaság is aláírta. A magyar nép és főleg a magyar katolikusok irtózáttal fordulnak el az Orosz Szovjettől, mely őrzöngő dühében az ártatlanok százezreit és millióit juttatta már a legválogatottabb kínzásokkal nemcsak a börtönbe, hanem a halálba is. Hasonló természetszerű iszonyattal hallja és olvassa azokat az embertelen kegyetlenségeket, melyeket Mexikó ugynevezett kormánya a katolikusokkal szemben nap-nap után elkövet. Ilyen körülmények között érthetetlen és megdöbbenő, hogy egy mexikói kormány megbízott bárminemű előadásának megtartásához a Magyar Külügyi Társaság nyújt segédkezet.”*²⁹

Az érsek levelét azzal folytatja, hogy amennyiben a Magyar Külügyi Társaság nem áll el ettől a szándékától, az érsek kénytelen megszüntetni a társasággal a kapcsolatot.

Gróf Apponyi Albert az érseknek címzett levelében elhatárolódik az ügytől, s hangsúlyozza, hogy neki ebben semmi része nincs. A levélhez még csatolja Eöttevényi Olivérnek, a Magyar Külügyi Társaság igazgatójának jelentését, melyből kiderül, hogy *„a társaság szerepe nagyon alárendelt volt”* továbbá kiemeli, hogy a társaság vezetői az egészet *„tisztán közgazdasági szempontból fogták föl valamint abból, hogy hivatalosan diplomáciai viszonyt tartunk fenn Mexikóval.”*³⁰ Apponyi nem mulasztja el védelmébe venni kollégáit és szerinte egyiküknek sem jutott eszébe a mexikói vallásüldözés problematikája.

A mexikói helyzetre a különböző magyar politikai körök is érzékenyen reagáltak. Nem csak a katolikusok emelték fel szavukat, hanem akadt, aki kiállt a mexikói kormány mellett. A budapesti mexikói tiszteletbeli konzul, Sömjén Géza a mexikói kormányt védve már 1926. július 29-én felkereste a külügyminisztérium sajtófőnökét olyan ügyben, hogy *„a külügyminisztérium lépjen közbe egyes itteni lapoknál aziránt, hogy*

28 MOL K 106, 72.csomó, 1925–1937-33/2

29 Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919–1929. 51–59. (A kalocsai érsek kézzel írott levele Gróf Apponyi Albertnek. 1927. június 28.)

30 Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919–1929. 51–59. (Gróf Apponyi Albert kézzel írott levele a kalocsai érsekhez. 1927. július 8.)

a mexikói vallásüldözést inauguráló törvények hírlapi szellőztetésénél itteni lapok ne tanúsítsanak tovább is agresszív magatartást, továbbá, hogy az eddig folyamatban lévő sajtócampagne megállíttassék és a támadások, melyek a mexikói kormányt érik, rektifikáltassanak.”³¹ Sömjén a sajtóban is hangot adott véleményének. Az *Est* című napilapnak úgy nyilatkozott, hogy a Calles elnök elleni támadások és az egyházüldözésről szóló hírek „kivételesen az Egyesült Államokból származnak”, és valójában „Mexikóban szó sincs vallásüldözésről.”³²

Katolikus sajtó

A fenti sajtó- és követjelentésekhez képest a katolikus lapok hasábjain egy másik Mexikó képe elevenedik meg a szemünk előtt: hősiesen küzdő katolikus papok és mártírok vére által áztatott Mexikót képzelünk el. A *Katholikus Szemlében* két cikk jelent meg a mexikói események kapcsán: Hanauer Á. István: *Az egyház kultúrunkája Mexikóban* és Reisz Elemér S. J.: *Mi is folyik Mexikóban* című írása.

Hanauer Á. István sorra veszi a katolikus egyház ténykedését Mexikóban egészen a hódításoktól, és arra a kérdésre válaszol, hogy mit tett az egyház Mexikó kultúrájáért. A hódításoktól kezdve az első ferences szerzetesek már az indiánok oktatására helyezték a hangsúlyt. Az író Mexikó hanyatlását a 19. századi eseményekben látja. Az 1857-es alkotmányt „antiklerikális és antikulturális” jelzőkkel illeti.³³

Reisz Elemér munkájában vázlatosan rajzolja meg a mexikói egyházüldözés képét, melyben központi figuraként, „Isten ostoraként” említi Callest, és őt teszi felelőssé „Mexikó virágzó katholicizmusának” romba döntéséért.³⁴ Calles támaszaként belföldön a hadsereget és a CROM³⁵ szervezetét említi, míg külföldi támaszaként az Egyesült Államokat nevezi meg. Lábjegyzetben ugyan, de a Calles kultúrpolitikáját támogató európai szabadkőműves-páholyokról is említést tesz.³⁶ Ismerteti az 1917-es alkotmány legfontosabb egyházellenes törvényeit. Felsorolja továbbá azokat a katolikus szervezeteket,³⁷ amelyeket feloszlattak, illetve amelyek az LNDLR nevű szervezetbe (*Liga Nacional de Defensa de la Libertad Religiosa* – a Vallásszabadság Védelmének Országos Ligájába) tömörültek.

A papokat és püspököket hősi ellenállókként aposztrofálja, s felsorolja „a dicső mexikói klérus”-t ért támadásokat. A szerző fontosnak tartja megjegyezni, hogy a papok „püspökeikkel a legszorosabb egyetértésben állanak, a legpontosabban azok intézkedéseikhez szabják magukat az üldözés kritikusan fázisaiban.”³⁸ A hívek egyre gyakrabban szálltak szembe a fegyveres erőszakkal és ezek az összetűzések arra ösztönözték a

31 MOL K 63, 162.csomó, 1929-19/3, 27/Pol. 1926 Tárgy: A budapesti mexikói tiszteletbeli konzul közbelépése a mexikói vallásellenes törvényekről szóló itteni hírlapi cikkek dolgában, Budapest, 1926. július 29-én.

32 „Mexikóban nincs vallásüldözés, csak az egyház és az állam szétválasztását hajtják végre.” *Az Est*, 1926. július 30.

33 Hanauer Á. István, *Az egyház kultúrunkája Mexikóban. Katholikus Szemle*, Budapest, 1927. december, 41. kötet, X. füzet. 580.

34 Reisz Elemér S.J., *Mi is folyik Mexikóban. Katholikus Szemle*, Budapest, 1928. szeptember, 42. kötet, VII. füzet. 399.

35 CROM: Confederación Regional Obrera Mexicana (Mexikói Regionális Munkásszövetség)

36 Reisz, id. mű, 400.

37 Damas Católicas (Katolikus Hölgyek), Confederación Nacional del Trabajo (Országos Munkásszövetség), ACJM (Asociación Católica de la Juventud Mexicana (a Mexikói Ifjúság Katolikus Szövetsége), Orden de los Caballeros de Colón (Kolumbus-lovagok Rendje)

38 Reisz, id. mű, 407.

püspököket, hogy a hívők tartózkodjanak az erőszakos eszközöktől mindaddig míg „az önvédelem békésebb eszközeivel is célt érnek.”³⁹

A vizsgált magyar katolikus és jobboldali lapok (*A Szív, Egyházi Lapok, Nemzeti Újság, Új Nemzedék*) nagy rendszerességgel publikáltak híreket Mexikóról a konfliktus idején. A mexikói vallásüldözés elleni tiltakozásokról, vértanúkról, a hőiesen helytálló mexikói papokról folyamatosan érkeztek a hírek. A Mexikóban kialakult egyházi konfliktus kialakulásáért egyértelműen Callest tették felelőssé.⁴⁰ Ugyanakkor „a magyar liberális sajtót” is támadták és elmarasztalták, amiért nem tudósított a valóságnak megfelelően, illetve elhallgatott bizonyos részleteket a konfliktussal kapcsolatban.⁴¹ Ebből is látszik, hogy egy külpolitikai eseményt felhasználtak a liberális sajtó kritizálására, amely jól mutatja a korabeli magyar sajtóban meglévő erős nézetellentéteket.

A mexikói helyzet fogadtatása a magyarországi felső-egyházi és felsőházi körökben

A magyar egyházi vezetők is megdöbbenéssel fogadták a mexikói vallásüldözésről szóló híreket. A magyar püspöki kar is küldött levelet a mexikói püspökökhöz az egyházat ért támadások és üldözés kapcsán. Az irat ugyan iktatva van az Esztergomi Prímási Levéltárban, azonban nem fellelhető.⁴²

Az Esztergomi Prímási levéltárban két fontosabb dokumentum is megtalálható a téma vonatkozásában. A texasi megjelenésű *El Diario de El Paso* napilapban 1927. június 29-én megjelent egy felhívás, amely a mexikói katolikusok részére gyűjtést szervez. A cikkből kiderül, hogy 1927 júniusáig 2.181,87 dollárt gyűjtöttek a száműzetésbe kényszerült mexikói papok és a Mexikóból elmenekült katolikusok számára az Egyesült Államokban.⁴³

A mexikói helyzet további részletei iránt élénk érdeklődés mutatkozott a magyarországi egyházi körökben, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény is, hogy az esztergomi érsek jelentést kapott az *Unión Internacional de Todos los Amigos de la Liga Nacional Defensora de la Libertad Religiosa de México*⁴⁴ (V.I.T.A. México) szervezetétől. J. Antonio Lopez Ortega, a V.I.T.A.-México általános titkára olaszul írott levélben jelent a mexikói helyzetről Serédi Jusztinián hercegprímásnak.⁴⁵

Serédi Jusztinián több ízben is hangot adott tiltakozásának a mexikói katolikusok üldözése kapcsán és felemelte tiltakozó szavát a magyar katolikusok nevében és kérte, hogy „a külügyi bizottság és a felsőház és a kormány is kifejezze. Kívánja ezt az ügy igazsága és az a körülmény, hogy mint elnyomott nemzet természetesen jobban megértjük az üldözöttek helyzetét legalább humanisztikus szempontból.”⁴⁶

A felsőház külügyi bizottsága 1929. január 16-án ülést tartott, melynek témái között szerepelt a mexikói vallásüldözés is. Ekkora már szinte egész Magyarországon elterjedt a mexikói vallásüldözés híre és a következő vármegyék és városok fejezték ki tiltakozásukat: „Abauj-Torna, Baranya, Bács-Bodrog, Békés, Bihar, Fejér, Győr-Moson-Pozsony,

39 Uo.

40 „Köszönjük Calles Úr!” *A Szív*, 1927. január 8. ; „Callesék hazugsága” *A Szív*, 1928. május 19.

41 „Mexikó és a magyar sajtó” *A Szív*, 1927. július 9. ; „A magyar liberális sajtó hazugságai Mexikóról” *A Szív*, 1927. október 22.

42 Esztergomi Prímási Levéltár 2933/1926 Mexikói püspökökhöz levél. (Az irat nincs a helyén)

43 Esztergomi Prímási Levéltár 1834/1927. VII.18. Mexikói Katolikusok részére gyűjtés. (Arról nincs adat, hogy gyűjtöttek-e Magyarországon is. Latinul írott levél mellékelve az újságcikkhez.)

44 Nemzetközi Baráti Egyesülete a Mexikói Vallásszabadság Országos Ligájának

45 Esztergomi Prímási Levéltár 3391/1930 Mexikói állapotokról jelentés

46 Esztergomi Prímási Levéltár Serédi Magánlevéltár Beszédék (10)

*Heves, Komárom Esztergom, Nógrád-Hont, Sopron, Szatmár-Ugocsa-Bereg, Tolna, Veszprém, Zala és Zemplén vármegyék valamint Győr, Sopron, Szeged és Székesfehérvár városok törvényhatósági bizottságai közgyűlésiük határozatából feliratot intéztek a Felsőházhoz aziránt, hogy emelje fel tiltakozó szavát a példátlanul kegyetlen mexikói vallásüldözés ellen és hasson oda, hogy a kérdést a kormány vigye a Népszövetség elé.*⁴⁷ A Felsőház tárgyalta ezeket a feliratokat és elküldte a külügyminiszternek és egyben felkérte, hogy „alkalmas időben és módon adjon kifejezést a Felsőház tiltakozásának a mexikói vallásüldözések ellen.”⁴⁸

A miniszter helyett Khuen-Héderváry Sándor a külügyminiszter állandó helyettese válaszolt a feliratra: „Bármennyire osztom a szóbanforgó nemes vármegyék és városok közönségének önmagát is megtisztelő felháborodását, tiltakozó felszólalásuknak a Népszövetséghez felterjesztését sem technikailag, sem politikai szempontból nem tartom lehetségesnek és legalább ezidőszert nem vagyok abban a helyzetben, hogy a szóbanforgó tiltakozásokat más nemzetközi forum elé vigyem.”⁴⁹ Khuen-Héderváry azonban alkalmasnak találta a szóbanforgó vármegyék, városok és a Felsőház állásfoglalásáról a Szentszéket értesíteni.⁵⁰ Felhasználják a mexikói ügyet a magyar-vatikáni kapcsolatok erősítésére, hiszen 1920-tól van újra kapcsolat a Vatikánnal. Az önállóságát visszanyert magyar államnak fontos volt a Szentszékkal való kapcsolat kialakítása, hiszen kitörési lehetőségként szolgált a nemzetközi elszigeteltségből.⁵¹

Khuen-Héderváry levelében felkérte a szentszéki követet, Barcza Györgyöt, hogy a bíbornok-államtitkár úrnak (Pietro Gasparri) tegyen említést arról is, hogy Khuen-Héderváry elődje milyen lépést tett a mexikói ügy érdekében a magyarországi nuncius kérésére. Ennek a diplomáciai lépésnek a nyomát volt szerencsénk feltárni kutatásaink során. Walkó Lajos külügyminiszter volt az aki, gróf Széchenyi László⁵² washingtoni követnek a következő sorokat írta 1927. január 18-án: „Sziveskedjék mexikói diplomáciai képviselővel folytatandó alkalmi beszélgetés során oda nyilatkozni, hogy mexicói kormánynak Katholikusaival szembeni eljárása humanitárius szempontból Magyarországon is károsan érintett. Núntiusunk kért erre, nem különben arra, hogy indítványozása titokban tartassék és lépésünknek tisztán spontán jellege legyen. **Benyomásom, hogy Szentszék más kormányok útján is ily módon igyekszik mexicói kormányra hatni.**”⁵³

Barcza György⁵⁴ személyesen adta át Pietro Gasparri bíbornoknak az 1929. június 18-án kelt francia nyelvű levelet, melyben tolmácsolta a magyar nép mély fájdalmát és megdöbbenését a mexikói egyházüldözés kapcsán. Közli, hogy a fent említett megyék és városok tiltakozásukat fejezték ki a magyar sajtóban.⁵⁵ Érdekes megjegyezni, hogy e tiltakozást elsősorban a Felsőháznak, illetve a kormánynak írták, a levélben viszont a magyar sajtót említi.

47 MOL K6, 4. csomó 1929.

48 Uo.

49 MOL K 105, 37. csomó, 1926–32-M-a, 976/Pol. Tárgy: Felsőház tiltakozása a mexikói vallásüldözések ellen. Budapest, 1929. évi június hó 14-én

50 Uo.

51 Gergely Jenő 1997. *A katolikus egyház története Magyarországon. 1919–1945*, Budapest: Pannonica Kiadó.

52 Horthy Miklós 1921. december 14-én nevezte ki gróf Széchenyi Lászlót rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré, és bízta meg a Washingtonban felállítandó magyar királyi követség vezetésével. Széchenyi László (1879–1938) egészen 1933-ig maradt washingtoni követ, ezt követően két évig, nyugalomba vonulásáig a londoni magyar követséget vezette.

53 MOL K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 209/1927. pol. [Kiemelés – B. K.]

54 Barcza György (1888–1961) szentszéki, majd londoni követ.

55 MOL K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 94/1929. pol.

Konklúzió

A cristero háborúnak igen erős visszhangja volt Magyarországon is, amely különösen annak tükrében figyelemreméltó, hogy egy Magyarországtól földrajzilag távol eső, és vele gyenge kapcsolati szálakkal bíró ország belső konfliktusáról van szó, valamint hogy Mexikó kifelé igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy ez a konfliktus nem is igazán létezik. Szintén megfigyelhető, hogy nem csak egy társadalmi csoport foglalkozott a történésekkel, hanem a liberális és a jobboldali-katolikus sajtóban is nagy visszhangot kapott, valamint az egyházi és a politikai felső körök is reflektáltak a témával kapcsolatosan. Ez magyarázható részben a nemzetközileg is nagy hullámokat vert sajtóvisszhanggal, részben pedig azzal, hogy ebben az időszakban Magyarország katolikus többségű, konzervatív vezetésű ország volt, és mint ilyen érzelmileg mindenképpen érintett volt a konzervatív oldal hagyományos társadalmi bázisát ért támadásban.

A sajtó képviselői mindkét oldalon fel merik vállalni véleményüket, sőt kihasználják az adódó lehetőséget az ellenoldal támadására is. Ugyanakkor politikai oldalon már sokkal árnyaltabb a reakció, és alaposabb vizsgálatot kíván az okokat illetően. A politikai vezetés érzelmileg osztja a katolikus-jobboldali sajtó nézeteit, és nem hivatalosan ezt vállalja is. Logikus lenne a negatív reakció a liberális Calles-kormány intézkedéseit illetően, valamint a feszültség a két kormány képviselői között, ezzel szemben, éppen ezt igyekeznek elkerülni mindkét oldalon. Ez tetten érhető mind a mexikói követ látogatásában és az általa elmondottakban, mind abban, hogy a külügyminisztérium nem vállalta fel a hivatalos tiltakozást a Népszövetségben. Az ok valószínűleg az, hogy a magyar külpolitika ezekben az években épp az I. világháborút követő elszigetelődéséből igyekszik kitörni, és minden kínálkozó kapcsolatépítési lehetőséget igyekszik kihasználni, ilyen helyzetben pedig nem vállalhatja fel a kockázatos eredményekkel járható tiltakozást a Népszövetség keretein belül, valamint a diplomáciai kapcsolatok veszélyeztetését Mexikóval. A mexikói kormány pedig épp azt a külpolitikai elszigetelődést igyekszik elkerülni, amelyet az intézkedéseiből adódó negatív sajtóvisszhang, valamint a cristero felkelés elhúzódása generálhat.

A magyar egyházi és a politikai vezetés egyéb lehetőség hiányában a Vatikán felé igyekszik közvetíteni a nem hivatalos magyarországi állásfoglalásokat, és a felkelőkkel szembeni szimpátiát. Ezzel diplomáciai kockázatot nem vállal, ugyanakkor az említett megkereséssel is igyekszik erősíteni kapcsolatait a Vatikánnal.

Bibliográfia

Források

- Magyar Országos Levéltár K 6, 4. csomó, 1929
Magyar Országos Levéltár K 63, 162. csomó, 1929-19/3
Magyar Országos Levéltár K 105, 37. csomó, 1926-1932-M-a
Magyar Országos Levéltár K 106, 72. csomó, 1925-1937-33/2
Esztergomi Prímási Levéltár 1834/1927. VII.18. Mexikói Katolikusok részére gyűjtés.
Esztergomi Prímási Levéltár 3391/1930 Mexikói állapotokról jelentés.
Esztergomi Prímási Levéltár 2933/1926 Mexikói püspökökhöz levél.
Esztergomi Prímási Levéltár Serédi Magánlevéltár Beszédok (10)
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD.
Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919-1929. 51-59.

Sajtó*Katholikus Szemle:*

Hanauer Á. István: Az egyház kultúrmunkája Mexikóban. *Katholikus Szemle*, Budapest, 1927. december., 41. kötet, X. füzet. 580.

Reisz Elemér S.J.: Mi is folyik Mexikóban. *Katholikus Szemle*, Budapest, 1928. szeptember, 42. kötet, VII. füzet. 399.

A Szív:

„Köszönjük Calles Úr!” *A Szív*, 1927. január 8.

„Callesék hazugsága” *A Szív*, 1928. május 19.

„Mexikó és a magyar sajtó” *A Szív*, 1927. július 9.

„A magyar liberális sajtó hazugságai Mexikóról” *A Szív*, 1927. október 22.

Pesti Napló:

„Dr Carlos Puig Casuranc Mexikó római és budapesti követe nyilatkozik a vallási küzdelmekről, a bolsevizmusról és a Népszövetségről” *Pesti Napló* 1927. június 28.

Az Est:

„Mexikóban nincs vallásüldözés, csak az egyház és az állam szétválasztását hajtják végre.” *Az Est*, 1926. július 30.

Magyar Távirati Iroda

MTI hírarchívum 1920-1945, elérhető: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> 2015. július 20.

Felhasznált Irodalom

Gergely Jenő 1997. *A katolikus egyház története Magyarországon. 1919-1945*. Budapest: Pannonica Kiadó.

Horváth Gyula 1989. La revolución mexicana y la guerra cristera, in Anderle Ádám (szerk.): *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana (1492-1945)* Tomo IV, Szeged: JATE Kiadó, 77-86.

Horváth Gyula 2005. El cristero y la consolidación del populismo en México, in Gyula Horváth – Sára H. Szabó (szerk.): *Capítulos de la Historia de México. (De Maximiliano al populismo)*, Kaposvár: Editorial David. 120.

Horváth Gyula 2012. A „klasszikus” politikai populizmus Latin-Amerikában argentin, brazil és mexikói példák alapján, in: *Act Sci Soc* 36:11–21.

Meyer, Jean 1976. *The Cristero Rebellion: Mexican People Between Church and State. 1926-1929*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meyer, Jean (szerk.) 2010. *Las naciones frente al conflicto religioso en México*. México, D.F.: Tiempo de Memoria.

Olivera Sedano, Alicia 1966. *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a 1929. Sus antecedentes y consecuencias*, México: Instituto Nacional de Antropología e Historia.

Szente-Varga Mónika 2002. El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría, in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispánica*, Tomus VII, Szeged, 2002. 119-135.